

Mirosław Pakuła

Odbudowa Zegrza po zniszczeniach wojennych w latach 1948–1953

Już 1 września 1939 r. na Zegrze spadły niemieckie bomby. Celem nalotu był most na Narwi, jednak nie został on uszkodzony. Jego kres nastąpił tuż przed wycofaniem się polskich oddziałów w nocy z 6 na 7 września, kiedy został wysadzony w powietrze przez saperów. Niemcy zajęli Zegrze dopiero 13 września 1939 r. Do jesieni 1944 r. zegrzyńskie koszary były nienaruszone. Prawdziwe spustoszenia uczynił ostrzał radzieckiej artylerii. Kilkanaście murowanych budynków legło w gruzach, prawie wszystkie obiekty drewniane oraz większość dachów ocalałych budynków murowanych spłonęła. Zniszczone koszary stały opustoszałe kilka lat. Odbudowa Zegrza była prowadzona dopiero od 1948 r. „sposobem gospodarczym” przez żołnierzy Szkolnego Pułku Radio.

Koszary zegrzyńskie zniszczone w czasie działań wojennych

Sformowanie i rozwój Szkolnego Pułku Radio

Pod koniec 1947 r. minister obrony narodowej powołał Grupę Organizacyjno-Przygotowawczą Szkolnego Pułku Radio w Zegrzu¹. Na jej dowódcę został wyznaczony płk Wiktor Zarucki. W początkowym okresie w skład Grupy weszli: mjr Aleksy Gorb, mjr Konstanty Izdebski, kpt. Władysław Kasicki, por. Władysław Gajewski, por. Grzegorz Szepelawy, kpr. Kapica, kpr. Borowiecki, szer. Rytel, szer. Jaworek, szer. Rytel. Później do grupy dołączyli inni oficerowie, podoficerowie i szeregowi. Ostatecznie grupa liczyła 12 oficerów oraz 37 podoficerów i szeregowych².

Dowódca Grupy Organizacyjno-Przygotowawczej Szkolnego Pułku Radio

płk Wiktor Zarucki

¹ Rozkaz ministra obrony narodowej nr 0274/Org. z dnia 5 grudnia 1947r., zbiory ŚZPŻŁ.

² Kronika Szkolnego Pułku Radio 1947–1950, Zegrze, s. 3.

Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza Szkolnego Pułku Radio

28 marca 1948 r. minister obrony narodowej wydał rozkaz o sformowaniu Szkolnego Pułku Radio w Zegrzu, który w początkowym okresie miał się zająć odbudową koszar³. 10 kwietnia 1948 r. dowódca pułku płk Zarucki wydał rozkaz specjalny nr 1⁴, w którym została ustalona struktura i obsada etatowa jednostki:

- zastępca dowódcy pułku ds. polityczno-wychowawczych – kpt. Roman Lesiewicz;
- zastępca dowódcy pułku ds. liniowych – mjr Aleksy Gorb;
- zastępca dowódcy pułku ds. technicznych – por. Władysław Gajewski;
- szef sztabu – mjr Konstanty Izdebski;
- dowódca batalionu radiostacji dużej i średniej mocy – kpt. Mieczysław Tyszko;
- dowódca batalionu radiostacji małej mocy – por. Grzegorz Szepelawy;
- dowódca batalionu radiomechaników i elektromechaników – por. Bronisław Krynicki;
- komendant poligonu radio – ppor. Zygmunt Kiereta;
- kwatermistrz – kpt. Władysław Kasicki.

W drugiej połowie kwietnia pułk otrzymał uzupełnienie poborowymi z Rejonowych Komend Uzupełnień z Sosnowca i Wrocławia. Zostali oni zakwaterowani w namiotach. Równoległe ze szkoleniem rekruckim żołnierze brali udział w odbudowie koszar.

---

³ Rozkaz ministra obrony narodowej nr 053/Org. z dnia 28 marca 1948 r., zbiory ŚZPŻŁ.

⁴ Kronika..., s. 9.

Obóz namiotowy Szkolnego Pułku Radio

Formowaniem pułku żywo interesowali się przełożeni. 2 maja 1948 r. pułk kontrolował dowódca wojsk lądowych gen. broni Stanisław Popławski z głównym inspektorem wojsk łączności płk. Romualdem Malinowskim, a wkrótce po nim (5 maja) III wiceminister obrony narodowej gen. bryg. Piotr Jaroszewicz⁵.

Pułk rozwijał się, był uzupełniany sprzętem i ludźmi, ale istniał tylko do 1 sierpnia 1950 r., gdyż na jego bazie sformowano Oficerską Szkołę Łączności Radiowej (OSŁR)⁶. W ten sposób zapoczątkowano powojenną historię wojskowego ośrodka kształcenia łączności w Zegrzu.

Odbudowa Zegrza

Pierwszym odbudowanym obiektem w Zegrzu był most na Narwi, który oddano do użytku 16 grudnia 1947 r. Pozostałe obiekty zostały odbudowane dzięki wysiłkowi żołnierzy sformowanego Szkolnego Pułku Radio.

Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza Szkolnego Pułku Radio dotarła do Zegrza w styczniu 1948 r. Rozlokowała się w jednym z ocalałych budynków jednak pozbawionym okien i drzwi, które zabezpieczono kocami. Do dyspozycji było zaledwie kilka łóżek wyciągniętych z ruin, więc spano głównie na podłodze. Prowizorycznie przygotowano

---

⁵ Ibidem, s. 10–12.

⁶ Rozkaz ministra obrony narodowej nr 026. z dnia 30 czerwca 1950 r., zbiory ŚZPŻŁ.

miejsce do sporządzania posiłków w przygotowaniu których brali udział wszyscy, łącznie z płk. Zaruckim⁷.

Po dwóch tygodniach, które poświęcono na przygotowanie bazy noclegowej dla Grupy, przystąpiono do sprzątnięcia pomieszczeń fortów, które miały służyć za warsztaty niezbędne do prowadzenia odbudowy koszar. Grupa poszerzyła się także o personel cywilny, między innymi o mistrza budowlanego Langnera, brygadzystę hydraulików Połacina i majstra stolarskiego Bujnowskiego⁸.

Personel cywilny biura odbudowy koszar

Rozmieszczenie i ilość istniejących obiektów koszarowych nie odpowiadało potrzebom tworzonej jednostki, więc podjęto decyzję o rozbiórce niektórych budynków, dobudowaniu piętra w koszarowcach wyznaczonych na zakwaterowanie pododdziałów pułku oraz o budowie zupełnie nowych obiektów. W ten sposób wyłonił się plan odbudowy koszar, który został zatwierdzony przez III wiceministra obrony narodowej gen. bryg. Piotra Jaroszewicza⁹.

---

⁷ *Kronika...*, s. 4.

⁸ *Ibidem*, s.7.

⁹ *Ibidem*, s. 11–12.

W szybkim czasie pluton pod dowództwem ppor. Jędrasa wybudował dziesięciokilometrową linię wysokiego napięcia, co zapewniło dopływ energii elektrycznej. Uruchomiono także wodociąg i kanalizację.

W pierwszej kolejności przystąpiono do odbudowy przedwojennego hotelu garnizonowego¹⁰ i kasyna¹¹. 15 maja 1948 r. ukończono odbudowę hotelu, co rozwiązało problem z zakwaterowaniem kadry oficerskiej, a 22 lipca zakończono remont kasyna.

Odbudowany hotel garnizonowy

Odbudowane kasyno

---

¹⁰ Hotel został wybudowany w latach 1937–1938 według projektu E. Norwetha, K. Pakuła, *Le Corbusier w koszarach, czyli hotel garnizonowy w Zegrzu na tle nowoczesnej architektury dwudziestolecia międzywojennego*, „Rocznik Legionowski”, t. V, Legionowo 2012, s. 101.

¹¹ Kasyno oficerskie zostało wybudowane na początku XX w. w ramach budowy rosyjskiej twierdzy w Zegrzu.

W czerwcu 1948 r. w Zegrzu przebywały czasowo oddziały biorące udział w marszu kondycyjnym. Zostały one wykorzystane do rozbiórki budynków i oczyszczania cegieł. Dzięki tym żołnierzom przygotowano 200 tys. cegieł do prac budowlanych¹².

Materiały do odbudowy docierały kolejną do Zegrza Południowego, skąd zaledwie 4 samochodami ciężarowymi przewożono je do Zegrza. W sierpniu 1948 r. do pomocy pułkowi skierowano 200 furmanek chłopskich z terenu powiatu pułtuskiego, co z pewnością uzupełniło braki w sprzęcie transportowym.

Po ukończeniu prac nad hotelem i kasynem przystąpiono do odbudowy 2 budynków przeznaczonych na zakwaterowanie żołnierzy, budynków garażowych, łaźni, warsztatów i magazynów oraz do budowy od podstaw stołówki i budynku sztabu¹³. Wszystkie te obiekty zostały ukończone do końca 1948 r.

Koszty poniesione na odbudowę koszar w 1948 r. oszacowano na 73 miliony złotych. Jednocześnie zasugerowano, że mogły być one 3 razy większe, gdyby prac nie prowadzono siłami żołnierzy Szkolnego Pułku Radio¹⁴.

W 1949 r. odbudowano ostatni budynek przeznaczony na zakwaterowanie żołnierzy i zbudowano od podstaw blok szkolny o powierzchni 28 tys. m² z 52 salami wykładowymi. Ponadto wybudowano wartownię, bramę wjazdową, budynek kinoteatru z dużą salą widowiskową na 500 miejsc i sąsiadującą z nim centralną kotłownię. Powstała sieć betonowych dróg i kanałów odwadniających¹⁵.

W 1949 r. wykonano:

- 5340 m² murów;
- 9785 m² stropów Kleina;
- 9477 m² dachów;
- 2790 m² podłóg;
- 5580 m³ wykopów¹⁶.

4 grudnia 1949 r. odbyła się uroczystość otwarcia odbudowanych koszar na którą przybyli generałowie Piotr Jaroszewicz i Romuald Malinowski¹⁷.

---

¹² *Kronika...*, op.cit., s. 19–20.

¹³ *Ibidem*, s. 11–12.

¹⁴ *Ibidem*, s. 23.

¹⁵ *Ibidem*, s. 15–20.

¹⁶ *Ibidem*, s. 36.

¹⁷ *Ibidem*, s. 43.

Budynki przeznaczone na zakwaterowanie żołnierzy, którym dobudowano piętro

Nowy budynek bloku szkolnego (w głębi)

Budynek sztabu

Wartownia (po lewej stronie) i główna brama wjazdowa do jednostki

Pierwsze miesiące roku 1950 były przeznaczone na wywożenie resztek gruzu, plantowanie terenu i na prace wykończeniowe, gdyż główne prace przy odbudowie koszar pułku zostały wykonane w poprzednich dwóch latach.

Na początku działalności szkoła uskarżała się na notoryczne problemy z zasilaniem w prąd. W listopadzie 1950 r. opracowano projekt własnej podstacji elektrycznej i własnej awaryjnej elektrowni. Zjednoczenie Energetyczne odmówiło wykonania transformatorowni, w związku z czym technicy OSŁR sami podjęli się wykonania tego zadania. 26 stycznia 1951 r. transformatorownia została oddana do użytku.

Do końca 1951 r. urządzono sale specjalistyczne w bloku szkolnym, już wówczas Oficerskiej Szkoły Łączności Radiowej. Przygotowano sale wykładowe między innym do nauki radiotechniki i elektrotechniki¹⁸.

Po 1950 r. trwały prace nad przygotowaniem mieszkań dla kadry zawodowej w południowej części kompleksu koszarowego położonej nad Narwią. W latach 1950–1953 dwóm parterowym, jeszcze carskim budynkom dobudowano dwa piętra, jednemu jedno piętro, a dziewięć jednopiętrowych budynków zbudowano od nowa.

Niestety, zapewne z przyczyn politycznych, nie został odbudowany kościół garnizonowy¹⁹. W wyniku zniszczeń wojennych stracił dach, a jego wnętrze zostało wypalone i zdewastowane²⁰.

---

¹⁸ *Kronika Oficerskiej Szkoły Łączności Radiowej 1950–1952*, Zegrze, s. 16–17.

¹⁹ Kościół garnizonowy w Zegrzu powstał z adaptacji rosyjskiej cerkwi (1919 r.) i został gruntownie przebudowany w latach 1932–1935 według projektu E. Norwertha.

Rok 1953 nie oznaczał końca rozwoju infrastruktury Zegrza, gdyż po tym roku powstało jeszcze wiele nowych obiektów. Należy jednak podkreślić, że dwa pierwsze lata (1948–1949) pozwoliły uruchomić funkcjonowanie szkolnej jednostki łączności, a kolejne trzy lata (1950–1953) dopełniły właściwego przygotowania zaplecza logistyczno-szkoleniowej zegrzyńskiej jednostki.

---

²⁰ Do połowy lat 80. XX w. ruiny kościoła stały nienaruszone, jednak w 1987 r., na skutek decyzji władz wojskowych, wysadzono je w powietrze. W ich miejscu, dopiero w latach 1998–2000, wybudowano nowy kościół garnizonowy.